

PRAKTISK MUSIKTEORI

2. HARMONILÄRA

LÄRARHANDLEDNING

version 1.2

GUNNO KLINGFORS

© Gunno Klingfors & Kulturkapital AB 2011/2012

ISBN 978-91-980248-5-2

INNEHÅLL

1. INLEDNING	3	4. FACIT ARBETS BOK AVSNITT 9-10	9
Materialet.....	3	5. KÄLLOR (urval)	10
UPPLÄGG.....	3		
2. TEORISYSTEM	5		
Stamtoner, ackordlära & kyrkoskalor	5		
Funktioner	5		
Stegsystem	5		
Berklee-systemet (jazzteori)	5		
3. ORD & BEGREPP	6		
MUSIKSVENSKA	6		
H eller B?	7		
GRUNDSKALOR, GRUNDFUNKTIONER ETC	7		
ANDRA ORD & BEGREPP	8		

DEMO FÅR EJ SKRIVAS UT

1. INLEDNING

Praktisk Musikteori består av flera fristående delar, för närvarande.

DEL 1 – Musiklära

DEL 2 – Harmonilära

DEL 3 – Egen musik

Materialet

- Lärobok 62 sidor.
- Arbetsbok 23 sidor.
- Lärarhandledning 12 sidor.
- 23 öklarande kortfilmer som kan spelas upp på DVD/dator och läggas ut på skolans nätverk för självstudier.
- Exempler som bilder för datorvisning.
- Ljudfiler.
- Nätresurser.

Praktisk musikteori 2 (PM2) är fristående, men kräver viss kunskap i bl.a. musiklära och notskrift, motsvarande innehållet i *Praktisk Musikteori 1* (PM1).

Ordet "harmonilära" har ingen fastlagd betydelse, utan innebär olika saker beroende på sammanhanget.

Ordet "harmoni" betyder ungefär samklang, och vår harmonilära handlar om hur toner fungerar tillsammans i euro-amerikansk musik.

UPPLÄGG

Läroboken är utgångspunkt. De exempel som finns där förklaras i **videofilmerna**. Numreringen av videofilmerna motsvarar lärobokens avsnittsindelning.

Avsnitten 1-23 finns dessutom i separata delar (PDF) med inbäddad video. Dessa PDF-filer kan läggas i skolans nätverk för självstudier.

När man vill förklara på egen hand eller förtydliga finns **slideshow**-alternativet: exemplen i läroboken som bilder och ljudfiler för uppspelning i dator.

Praktisk Musikteori bygger på tillgång till **keyboard**, eftersom det är konsekvent uppbyggt och överskådligt. Man kan räkna ut intervall och ackord genom att räkna tangenter och halvtonsteg etc.

Elever som inte har tillgång till keyboard kan kostnadsfritt ladda hem virtuella keyboards med bra ljud från nätet. En lösning som fungerar i sammanhanget.

Arbetsboken innehåller övningsuppgifter som elever kan göra på egen hand.

Avsnitt 2-5: Intervall | Ackord/ackordbeteckningar | Stegsystemet
Förklaringar av grundläggande begrepp och verktyg.

Avsnitt 7-15: Tonförråd | Skalor | Ackord

Handlar om tonförråd, skalor och ackordbygge. De 7 kyrkoskalorna (modus I-VII); mollskalor; lydsk dominant; superlokisk; pentatonisk dur/moll; heltonsskalan; blueskalor; dimskalor & bebopskalor.

Avsnitt 16-19: Funktioner

Hur olika ackordtyper fungerar i olika sammanhang. Avsnitten visar olika sätt att använda ackord, eftersom syftet är att göra egen musik, inte musikanalys (även om man naturligtvis kan lära sig mycket den vägen).

Avsnitt 20-21: Ersättningsackord | Tonartsbyten (modulationer)

Hur man kan ersätta ackord och byta tonart.

Avsnitt 22-23: Stämföring

Här innebär stämföring i första hand hur man tar sig från ackord till ackord.

Avsnitt 24: Bilagor

Ackordnät; musikprogram; Partimento, Berklee-systemet; källor/litteratur etc..

ARBETSBOK

Övningsuppgifter.

DEMO FÅR EJ SKRIVAS UT

2. TEORISYSTEM

Det finns många system för harmonilära. Alla har sina för- och nackdelar. I *Praktisk Musikteori* används en kombination av olika system.

Stamtoner, ackordlära & kyrkoskalor

Utgångspunkt är det urgamla systemet med stamtoner och kyrkoskalor, kompletterat med ackordlära.

Det är genre-neutralt och allmängiltiga system.

Funktioner

1726 skapade fransmannen Jean-Philippe Rameau begreppen **tonika, dominant och subdominant**, för att förklara hur ackord fungerar i olika sammanhang. Rameaus begrepp används idag i alla system, även i *Praktisk Musikteori*.

Systemet är genre-neutralt.

Stegsystem

Stegsystem har använts åtminstone sedan medeltiden. Grunden för moderna stegsystem skapades av Gottfried Weber vid 1800-talets början. Syftet var att ersätta generalbasläran, 16/1700-talens system för praktisk harmonilära. Men med tiden har stegsystem blivit allt mer teoretiska. I *Praktisk Musikteori* används stegsystem parallellt med ackordbeteckningar.

Stegsystem är genre-neutralt.

Berklee-systemet (jazzteori)

Med jazzteori avses varianter av det teorisystem för jazz som skapats vid *Berklee College of Music* under 1900-talets andra hälft. I jazzteori används en mix av kyrkoskalor, ackordbeteckningar, funktioner och stegsystem samt egna begrepp och beteckningar.

Att systemet alltid varit omstritt beror på att det bygger på ukrainaren Joseph Schillingers (1895–1943) spekulativa och normativa teorisystem (*Berklee College of Music* hette från början *Schillinger House*).

Idag menar många att Berklee-systemet kan fungera bra för jazzmusiker. Men för den som vill hålla på med annan (och modernare) musik är det ofta överteoriskt och får enkla saker att framstå som svårare än vad de är. Det är naturligt: systemet utgår ifrån jazzmusikens värderingar och behov, och jazz är harmoniskt avancerad.

Berklee-systemet ligger alltså **inte** till grund för *Praktisk Musikteori*. Men eftersom många utbildningar kräver att eleverna använder varianter av systemet, förklaras vissa begrepp.

Den funktionslära som skapades av Hugo Riemann vid 1800-talets slut och som ofta används vid musikhögskolor, var tänkt för analys av noterad klassisk musik. Här är syftet att göra egen musik; därför används inte Riemanns system här.

Berklee College of Music i Boston var den första amerikanska utbildningen som utgick från jazz. Skolan grundades 1945 och har idag över 4.000 elever från hela världen.

3. ORD & BEGREPP

Ett huvudproblem när man ska förklara hur vår musik byggs är musikspråket i sig. I många fall används urgamla ord som var logiska i de system de tillkom, men som idag spelat ut sin roll.

Orden gör att åtskilligt verkar svårare än vad det är (se exempelvis "diatonisk" nedan).

Det här beror på att vårt musiksysteem verkar ha sina rötter i **Mellanöstern**, där de första musikteoretiska skrifterna skrevs för ca 4.500 år sedan.

Detta musiksysteem övertogs troligen av **antikens greker** drygt 2.000 år senare, som bytte ut de gamla orden mot grekiska ord.

När den kristna kyrkan började skapa sin musikteori under **medeltiden** var latin det självklara musikspråket. Man utgick från vad man trodde sig veta om grekernas system, men tyvärr missuppfattade man många ord, inklusive ordet "musik".

Kyrkans musikspråk blev alltså en mix av gammal grekiska (som man ofta missförstod) och latin. Med det försökte man beskriva ett musikspråk med rötter i Palestina (kyrkoskalorna kommer troligen därifrån).

Nutidens musiktermer bygger på kyrkans grekisk/latinska musikspråk. **Urgamla och ofta missförstådda ord på språk få behärskar är alltså grunden för vår tids terminologi.**

Saken blir inte bättre av att musikvärlden ofta struntar i att följa internationella överenskommelser (som oktavbeteckningar), och underlåter att komma överens om vilka ord/begrepp som ska användas. På pedagogutbildningar på svenska musikhögskolor är det inte ovanligt att olika lärare använder olika ord och begrepp...

MUSIKSVENSKA

Svenska är ett litet språk, så vi har alltid lånat in musikord. Idag dominerar USA och England internationellt musikliv, så engelska har blivit det internationella musikspråket. På samma sätt som grekiska, latin, italienska, franska och tyska tidigare varit.

Så det är naturligt att vi tar in engelska ord och begrepp. Så har vi alltid gjort – **musiksvenskan består mest av inlånade ord.**

Med tanke på den tekniska utvecklingen kommer troligen musiksvenskan att bli alltmer svengelsk. Vill man använda kvalificerade musikresurser på nätet är det i allmänhet engelska som gäller. Och om en svensk ska kunna ta del av en indisk eller lettisk musiksajt krävs en engelsk version. Nästan all musiklitteratur är på engelska etc.

Så kommer det att vara tills något annat musikspråk blir dominerande. Om kinesiska eller hindu blir framtidens musikspråk kommer vi att låna in asiatiska ord.

Men idag är det engelska som gäller.

H eller B?

I *Praktisk Musikteori* används B/Bess i stället för H/B eller H/Hess av följande skäl:

Vårt tonförråd utgår från stamtonerna som namnges med alfabetets första bokstäver A–B–C–D–E–F–G. Att använda H i stället för B gör systemet svårbegripligt (A–H–C–D–E–F–G).

Vi namnger sänkta toner genom att lägga till "ss" eller "ess". Att göra undantag för en ton (H/B) skapar förvirring. Ur det perspektivet är det äldre svenska H/Hess mer konsekvent.

Vårt system bygger på dur/moll-indelningen. H/B kommer från en tid när tonförrådet ordnades på andra sätt.

Engelska är det dominerande musikspråket. Där används B/B^b (flat), så det är de benämningarna som i allmänhet används i noter, läroböcker, tekniska manualer etc. Det framstår som oegentomtänkt att lära unga människor tonnamn som är på väg att bytas ut och som inte fungerar i deras musikverklighet.

Få musikfrågor har vållat så het debatt de senaste åren som frågan om huruvida man ska använda H eller B. Hur kan det bli en så het fråga?

Svaret är nog att det inte handlar så mycket om saken i sig – det är en symbolfråga.

Att använda H är en del av den tyskdominerade klassiska musiktraditionen. Men det musikliv efter tysk förebild som var målet för 1900-talets svenska musikpolitik är inte längre norm. Målet med musikämnet är inte längre att lära eleverna att tycka om klassisk musik. Klassisk musik har blivit en musikgenre bland andra, och klassisk musikutbildning har fått hård konkurrens av utbildningar med inriktning på jazz/rockmusik, bl.a. eftersom majoriteten anser att improvisation och eget skapande är intressantare än att återge noterad musik.

Eftersom de läromedel och metoder som finns för improvisationsbaserad musik oftast kommer från engelsktalande länder, har det här med tyska eller engelska influenser blivit en symbol för klassisk (tyska) kontra improvisationsbaserad (engelska) musik.

GRUNDSKALOR, GRUNDFUNKTIONER ETC

Idag används två grundsystem. **Det klassiska systemet** utgår från två skalor per tonart (dur och moll) och begreppen konsonans och dissonans har en central roll. Detta system är ganska nytt (slutet av 1800-talet).

Jazz-systemet utgår från 7 grundskalor per tonart (kyrkoskalor, modes/modus). Där pratar man om ackordfärgningar i stället för om konsonans/dissonans. Systemet bygger på medeltida musikteori och är alltså mycket äldre och mer historiskt adekvat än det klassiska systemet, som bara fungerar fullt ut på traditionell klassisk musik från 1700-talets slut till 1900-talets början.

Grundskalor; kyrkoskalorna i C-dur

Jonisk: C–D–E–F–G–A–B–C

Dorisk: D–E–F–G–A–B–C–D

Frygisk: E–F–G–A–B–C–D–E

Lydisk: F–G–A–B–C–D–E–F

Mixolydisk: G–A–B–C–D–E–F–G

Aeolisk: A–B–C–D–E–F–G–A

Lokrisk: B–C–D–E–F–G–A–B

Grund ackorden i C-dur (jonisk)

C–E–G = C

D–F–A = Dm

E–G–B = Em

F–A–C = F

G–B–D = G

A–C–E = Am

B–D–F = B^{dim}

De två systemen har olika syften. Det klassiska systemet är ett analys-system för viss noterad musik. Jazzsystemet vill underlätta för den som vill improvisera och göra egen musik. Det förra är teoretiskt, det andra mer praktiskt.

Gemensamt för systemen är dock musikinläran, inklusive ackordlära, notskrifter etc. Båda systemen vilar på de grundbegrepp för ackordfunktioner som skapades av fransmannen Jean-Philippe Rameau 1726: tonika, subdominant och dominant.

Här används följande begrepp.

Grundskalor: de 7 skalor som kan bildas av 7-tonsskalans toner. Även om skalorna består av samma toner låter de olika beroende på att mixen av hela /halva tonsteg är olika i varje skala. Dessa skalor kallas kyrkoskalor eller modes/modus. I klassisk teori utgår man från den joniska (dur) och aeoliska (moll) skalan.

Grundackord: de 7 ackord (treklanger) som kan bildas av en 7-tonsskala.

Grundfunktioner: grundackordens (se ovan) funktioner: toniska, subdominantiska och dominantiska.

Grundintervall: 7-tonsskalans intervall (inklusive altereringar), d.v.s. intervallen 1–8. Intervallen 9–13 kallas **analoga intervall** eftersom de motsvarar intervallen 2–6 + 1 oktav.

ANDRA ORD & BEGREPP

$\frac{1}{2}$ & 1 används som symboler för halvt respektive helt tonsteg i intervall. Syftet är att göra det enkelt att hitta intervall på ett keyboard. En stor ters $4 \times \frac{1}{2}$, en liten ters = $3 \times \frac{1}{2}$ o.s.v.

Ackordbeteckningar/ackordnotskrift används i stället för det missvisande ackordanalys. Ackordbeteckningarna är ingen analys (= undersökning) och visar inga funktioner. De är bara symboler för ackord.

Diskantklav används oftare än G-klav, eftersom det förra är mer beskrivande (diskant = det högre omfånget). På samma sätt som basklav är mer beskrivande än F-klav. Dessutom används diskantklav i många andra språk.

Euro-amerikansk musik används i stället för det ålderdomliga "västerländsk musik", eftersom det förra är tydligare. Och vad gäller musik är inte öst och väst motpoler: vårt musiksysteem kommer ju från Mellanöstern.

Oktaver anges enligt internationell standard, där de hörbara oktaverna numreras från 0 och uppåt. Nyckelhåls-C är alltså C⁴.

4. FACIT ARBETSBOK AVSNITT 9-10

JONISK

1 | 7 | 14 | 21 | 28 | 29 | 35 | 42

DORISK

5 | 15 | 25 | 31 | 38 | 45 | 52

FRYGISK

2 | 8 | 13 | 24 | 30 | 37 | 40 | 41 | 50

LYDISK

6 | 12 | 16 | 23 | 26 | 33 | 44

MIXOLYDISK

3 | 17 | 18 | 27 | 36 | 46 | 48 | 55

AEOLISK

4 | 11 | 20 | 34 | 39 | 47 | 49 | 51 | 53

LOKRISK

9 | 10 | 19 | 22 | 32 | 43 | 54

DEMO FÅR EJ SKRIVAS UT

5. KÄLLOR (urval)

Huvudkällor är Grove Music Online 2012 och Sohlmans Musiklexikon 1975-79.

Bennett, Joe: Musiktheorie [2006]
ISBN 3-86543-049-X

Brewer, Henry: R&B and Soul Keyboards [1999]
ISBN 0-7935-9744-7

Clark, Merrill: Mastering Blues Keyboard [1999]
ISBN 978-0882849416

Fritsch/Kellert/Lonardoni: Harmonielehre und Songwriting [2010²]
ISBN 978-3-928825-23-8

Harrison, Mark: Stuff good piano players should know [2008]
ISBN 978-1-4234-2781-0

Harrison, Mark: The pop piano book [1993/4]
ISBN 0-7935-9878-8

Johnson, Gail: Dictionary of keyboard grooves [2003]
ISBN 0-634-01878-7

Johnson, Gail: Funk Keyboards [1999]
ISBN 0-7935-9870-2

Kellert/Fritsch: Arrangieren und Produzieren [2005¹]
ISBN 3-928825-22-4

Kemper-Moll, Axel: Jazz & Pop Harmonielehre [1999]
ISBN 978-3-8024-0349-1

King, Kevin: Keyboard voicings - the complete guide [2000]
ISBN: 0-7935-8204-0

Kramarz, Volkmar: Die Popformeln - Die Harmoniemodelle [2006]
ISBN 978-3-8024-0552-5

Levine, Mark: The Jazz Theory Book [1995]
ISBN 978-1-8832-1704-4

Nolgård, Daniel: Jazzpiano [2004]
ISBN 91-88316-19-4

Rawlins/Banha: Jazzology - the encyclopedia of jazz theory [2005]
ISBN 0-634-08678-2

Richards, Tim: Exploring Jazz Piano 1 [2005]
ISBN 978-1-902455-24-2

Richards, Tim: Exploring Jazz Piano 2 [2005]
ISBN 978-1-902455-25-8

Rowley, Gill red: The book of music [1998]
ISBN 1-57715-037-6

Santisi, Ray: Berklee jazz piano [1993]
ISBN 978-0-87639-050-4

Taylor, Eric: The AB guide to music theory [2010]
ISBN 978-1-85472-446-5

Valerio, John: Bebop Jazz Piano [2003]
ISBN 0-634-03353-0

DEMO FÄRDIG SKRIVAS UT